De gezant

Een moslim in de Gouden Eeuw, in zijn eigen woorden

AHMAD IBN QASIM AL-HAJARI

JERMAINE EVERS

De gezant

Een moslim in de Gouden Eeuw,
in zijn eigen woorden

AHMAD IBN QASIM AL-HAJARI

Vertaald uit het Arabisch en bezorgd door Jermaine Evers

Door de hand van de vreemdeling, de man in nood, die zijn zonde bekent, Ahmad ibn Qasim ibn Ahmad ibn al-Faqih Qasim ibn al-Shaykh al-Andalusi. Dat was in de stad Parijs in Frankrijk. [...] Allah brenge ons terug naar ons land, en dat is Marrakesh, Allah beware het, en verenige ons met onze geliefden, behouden en voorspoedig, zonder spijt over deze reis van ons.
Parijs, april 1612

Inhoud

Inleiding 4

Proloog 7

Deel I. Al-Andalus

1. Moslim in het land van de ongelovigen 9
2. Granada 12
3. Afscheid van Granada 18
4. De vlucht 19

Deel II. Het land van de moslims

5. Marrakesh 27
6. De verdrijving 30

Deel III. Het land van de Franken

7. De overtocht en Rouen 34
8. Parijs 37
9. Naar het zuiden 42
10. De Joden 49
11. Terug in Parijs 56
12. Amsterdam en Leiden 63
13. Den Haag 67

Deel IV. De laatste reizen

14. Weer in Marrakesh 73
15. Mekka en Caïro 76
16. Tunis 82
17. De gunsten 85

Epiloog. Een man te goeder trouw 91

Verantwoording 98

Aantekeningen 101

Woordenlijst 103

Tijdlijn 105

Inleiding

In de zomer van 1613 liep er een moslim door Amsterdam. Hij telde de schepen, bewonderde de beschilderde huizen en sprak met een rabbijn die uit het Oosten was gekomen. In Leiden ontving de jonge hoogleraar Arabisch Thomas Erpenius hem in zijn huis. In Den Haag bezocht hij vier keer prins Maurits van Oranje, die hem bij de hand nam en vroeg welke talen hij sprak. Toen de prins hem aanbood te vragen wat hij wilde, vroeg hij alleen een aanbevelingsbrief voor de kapitein van het schip dat hem naar huis zou brengen.

Zijn naam was Ahmad ibn Qasim al-Hajari. In Spanje, waar hij rond 1570 werd geboren, heette hij Diego Bejarano. Hij kwam uit Hornachos, een stadje in Extremadura waar de mensen thuis nog Arabisch spraken, zo'n zeventig jaar nadat hun voorouders gedwongen waren christen te worden. Zulke mensen werden moriscos genoemd. Ze gingen naar de mis en lieten hun kinderen dopen, en in het geheim bleven ze moslim. Wie betrapt werd met een Arabisch boek, kon op de brandstapel eindigen.

Ahmad leerde op zijn tiende Arabisch lezen van een neef van zijn vader, een linnenwever die al wevend lesgaf. In Granada las hij stiekem mee met de geleerden van de aartsbisschop, tot een priester merkte dat hij het beter kon dan zij. Zo werd hij betrokken bij het vertalen van de beroemde vondsten van Granada: hij vertaalde een perkament uit een afgebroken toren, en las mee in de Loden Boeken uit een grot. Beide bleken later vervalsingen. Rond 1599 vluchtte hij via een Portugese vesting aan de Marokkaanse kust naar het land van de moslims. In Marrakesh werd hij tolk en geheimschrijver van de sultans. In 1611 stuurde sultan Mulay Zaydan hem naar Frankrijk, om recht te halen voor moriscos die bij de verdrijving uit Spanje door Franse schippers waren beroofd. Van daar reisde hij naar de Republiek.

Na zijn bedevaart naar Mekka, waarvoor hij in 1634 vertrok, kwam hij in Caïro. Daar vroeg de geleerde 'Ali al-Ujhuri hem zijn verhaal op te schrijven. Hij schreef een groot reisverslag, *De reis van de vallende ster naar de ontmoeting met de geliefden*. Dat boek is verloren. Wat bleef, is de samenvatting die hij er in 1637 van maakte, *Nasir al-Din*, "De helper van de godsdienst". Hij stierf waarschijnlijk in Tunis, ergens na 1640.

Dit boek bevat alleen zijn eigen woorden. Ik heb ze vertaald uit de handschriften en in de volgorde van zijn leven gezet. Binnen een verhaal loopt hij soms jaren vooruit, want hij schreef als oude man die terugkeek; in de aantekeningen staat dan wanneer iets gebeurde. Van zijn samenvatting heb ik twee handschriften zelf gelezen: een in de bibliotheek van de al-Azhar in Caïro, gekopieerd onder zijn eigen toezicht in 1637, en een fragment in Parijs, een latere versie die hij in Tunis bewerkte. Zijn eigen laatste versie, uit 1641, ligt in Caïro; die ken ik alleen uit de wetenschappelijke editie. Wat in het ene ontbreekt, staat soms in het andere. Daarnaast gebruik ik zijn nawoord bij een boek over geschut dat hij in 1638 in Tunis vertaalde, een handschrift dat hij in 1612 in Parijs voor een Franse geleerde schreef, en zijn brieven aan de Leidse hoogleraren Erpenius en Golius.

Hij was een gelovig man en een vechter met woorden. Hij debatteerde met priesters, monniken, rechters en rabbijnen, en hij was niet zachtzinnig. Ik heb niets weggelaten om hem mooier te maken. Dit zijn zijn woorden, met zijn liefde voor God en voor kennis, zijn humor en zijn moed. Wie hem wil leren kennen, moet hem helemaal horen.

De eerste bladzijden van zijn boek in het handschrift van de al-Azhar, Caïro, gekopieerd onder zijn toezicht in 1637.

Een paar afspraken. Tussen [ ] staat een woord dat ik toevoeg om de zin begrijpelijk te maken. [...] betekent dat er iets is weggelaten of dat het handschrift daar onleesbaar is. [?] betekent dat de lezing onzeker is. De koppen boven de hoofdstukken zijn van mij; de hoofdstukken zelf zijn alleen van hem. Arabische woorden zonder goed Nederlands equivalent laat ik staan, cursief en in een eenvoudige spelling; ze worden uitgelegd in de woordenlijst. De Profeet heet Mohammed, andere mannen met die naam Muhammad. Waar hij of andere moslims spreken, schrijf ik Allah; waar christenen en Joden spreken, God. Met "Spaans" vertaal ik zijn *'ajamiyya*, de Romaanse taal van al-Andalus. Vindplaatsen van koranverzen en korte toelichtingen staan in de aantekeningen. Achter in het boek vertel ik wat er na hem met zijn tekst gebeurde, en bij welke bron elke passage hoort.

Jermaine Evers

Proloog

Weet, Allah zij u genadig, dat ik aarzelde om sommige zaken te vermelden.

Ik herinnerde me wat al-Sanusi, moge Allah ons door hem baat geven, vertelt in zijn commentaar op zijn *Kleine geloofsleer*, in het hoofdstuk over het gedenken van Allah: een vriend van Allah die voortdurend zei "Er is geen god dan Allah, Mohammed is de Gezant van Allah", vond geld onder zijn gebedskleed. Toen hij dat aan anderen liet zien, hield het op.

Zo was ik bang dat een gunst die Allah mij gegeven had, mij zou ontvallen als ik haar vermeldde.

Tot ik op een nacht in mijn slaap zag dat ik verzen uit de edele Koran reciteerde. Het eerste was het woord van Allah de Verhevene: "En over de gunst van je Heer, daarover moet je vertellen."[1] Het tweede: "Wij zullen hun Onze tekenen tonen in de horizonten en in henzelf, tot het hun duidelijk wordt dat het de waarheid is. Is het niet genoeg dat je Heer van alle dingen getuige is?"[2] En het derde: "Neem in je hand een bundel twijgen, sla daarmee, en breek je eed niet."[3]

Daaruit begreep ik dat ik moest vertellen.

*

In de naam van Allah, de Erbarmer, de Barmhartige. Bij Hem zoeken wij hulp.

Alle lof zij Allah alleen, en vrede en zegen zij met onze heer en meester Mohammed, Zijn dienaar en gezant.

Voorts zegt de dienaar die Allah nodig heeft, die hoopt op Zijn barmhartigheid, Zijn vergeving en Zijn genade, Ahmad ibn Qasim ibn Ahmad ibn al-Faqih Qasim ibn al-Shaykh al-Hajari:

Deel I

Al-Andalus

1. Moslim in het land van de ongelovigen

Het is een van de gunsten van Allah aan mij dat Hij mij, zolang ik mij kan herinneren, moslim liet zijn in het land van de ongelovigen, door de zegen van mijn ouders, Allah zij hun genadig, en door hun leiding.

De eerste taal die ik in het land van al-Andalus sprak, was het Arabisch. Spaans leerden we lezen om er zaken mee te kunnen doen.

De moslims leefden onder de christenen, nadat die hen allemaal tegen hun wil tot hun godsdienst hadden gedwongen. Ze beleden twee godsdiensten: die van de christenen openlijk, en die van de moslims in het verborgene. Als bij iemand iets van de praktijken van de moslims aan het licht kwam, velden de ongelovigen een zwaar vonnis over hem, en sommigen verbrandden ze. Zo heb ik het gezien, meer dan twintig jaar lang, voordat ik er wegging.

*

Een van de gunsten van Allah aan mij is dat Hij mij het verlangen gaf Arabisch te leren lezen, nadat ik vijf jaar op school had gezeten om Spaans te leren lezen.

Toen ik tien jaar was, kwam er een vroom man bij ons thuis, een neef van mijn vader, die Arabisch kon lezen. Ik drong er bij hem op aan de letters van het alfabet voor mij op te schrijven. Hij schreef ze voor mij op, en al snel kende ik ze.

Mijn vader was bang om mij: bang dat men te weten zou komen dat ik Arabisch las, vanwege de zware vonnissen die de christenen velden over wie zich met de boeken van de moslims bezighield.

Toen de neef van mijn vader een tweede keer bij ons thuis kwam, zei ik tegen hem: "Heer, ik ken en onderscheid de Arabische letters. Leer mij hoe ik ermee lees."

Hij zei: "Kom naar mijn huis, dan leer ik het je."

Ik ging. Hij haalde een vel tevoorschijn waarop het alfabet zeven of acht keer geschreven stond: de eerste keer elke letter met een a, de tweede keer met een i, de derde met een oe, de vierde met een dubbele a, de vijfde met een dubbele i, de zesde met een dubbele oe, en de zevende keer elke letter met een rustteken.

Hij zei: "Dit eerste lees je met een a. Je zegt: a, ba, ta." Ik begreep het. Toen las ik het tweede met de i, toen het derde, en zo verder tot het einde. Op het vel stonden ook de namen van vruchten en andere dingen.

De vrome shaykh zat linnen te weven en hield daar niet mee op. Waar ik vastliep, vroeg ik het hem, en hij leerde het mij.

Toen ik alle namen op het vel had gelezen, stond er nog een gedicht op in de spreektaal, en ook dat las ik. Ik zei tegen hem: "Heer, mag ik dit vel meenemen om mijn lezen te oefenen?" Hij stond het toe. En ik kwam thuis, blij met wat Allah mij uit Zijn gunst had gegeven, vol goede hoop, en Hem dankbaar voor Zijn gunst.

Het zal niemand ontgaan dat het lezen van het Spaans het lezen van het Arabisch voor mij veel makkelijker maakte. Maar kan het iemand ontgaan dat ik het in minder dan een dag leerde lezen, en dat dat een geschenk en een gunst van Allah was? Dat kwam door de zegen van de Andalusische moslims.

Toen ik bij mijn vader kwam, Allah zij hem genadig, zei ik tegen hem: "Vader, ik kan Arabisch lezen."

Hij zei: "Hoe dan?"

Ik zei: "Hier is het vel, ik lees het je voor."

Ik las hem de namen voor die erop stonden, en ten slotte ook het gedicht. Hij zei tegen mij: "Wie heeft je dat geleerd? Je hebt het iemand horen opzeggen en zegt nu dat het op het vel staat!"

Ik zwoer het hem keer op keer bij Allah de Grote, maar zijn twijfel bleef, tot zijn neef bij ons thuis kwam en tegen hem zei: "Allah heeft het voor hem geopend."

*

Ook een gunst van Allah aan mij: ik had de zeven *haykal*-gebeden op een vel geschreven en er een *hirz*, een amulet, van gemaakt, in de hoop op hun zegen.[4] Op een nacht sliep ik, en toen ik 's morgens naar het vel zocht, vond ik het niet. Ik dacht dat ik het verloren had en werd er om meer dan één reden ongerust over: dat een christen het zou vinden, maar ook dat een moslim die mijn handschrift kende het zou vinden, zodat de Andalusiërs veel over mij zouden praten.

Toen ik het ochtendgebed had gebeden, begon ik Allah te smeken mij het amulet terug te geven. Ik was nog niet klaar met reciteren of het vel daalde neer in mijn handpalm, precies zoals het was. Ik was blij, dankte Allah ervoor, en mijn zekerheid nam toe.

De reden was deze: mijn zus, Allah zij haar genadig, had, terwijl ik bad, het beddengoed opgeschud, het vel gevonden en het van een afstand naar mij toe gegooid. Het kwam door de lucht en daalde neer in mijn hand.

2. Granada

Weet, Allah zij u genadig, dat rond het jaar negenhonderdzesentachtig van de hidjra[5] de grote priester van de stad Granada bevel gaf een oude toren bij de grote moskee af te breken, nadat ze er vlakbij een nieuwe, zeer hoge toren hadden gebouwd.

Toen ze de oude toren afbraken, vonden ze in de muur een kist. Daarin zat een groot perkament, beschreven in het Arabisch en in het Spaans van dat land, en een sluier van de heilige Maria, de moeder van onze heer Jezus, vrede zij met hem, en een bot van iemand die bij hen als heilige gold.

Wat in het Spaans stond, werd gelezen. Voor wat in het Arabisch geschreven was, riepen ze de Andalusiër die met vergunning tolk was, en de shaykh El Chapiz, en andere oude Andalusiërs die Arabisch konden lezen. De priester liet het door ieder van hen afzonderlijk vertalen, en soms door allen samen. Maar ze begrepen het niet echt.

Zo'n tien jaar later gingen enkele christenen een grot binnen, ongeveer een mijl ten oosten van de stad, op een plek die in het Arabisch de Gracht van het paradijs heette. Ze zochten er een schat, zoals er in elk land en bij elk volk schatzoekers zijn. In een hoek van de grot vonden ze as, en een plaat van lood waarop in het Spaans stond: "Op deze plek werd de grote priester Cecilius verbrand."

Ze gingen ermee naar de grote priester, en hij was buitengewoon blij. Hij liet de grot doorzoeken. Ze vonden stenen, braken ze open, en in het binnenste van elke steen zat een boek met bladen van lood. Elk blad was ongeveer zo groot als een handpalm, en ze waren in het Arabisch beschreven.

In Granada ging het verhaal dat een paus een berg in Italië helemaal had laten afgraven en de aarde had laten zeven, op zoek naar de boeken van Cecilius, en niets had gevonden. Ik geloofde het niet, tot ik het de grote priester

zelf vroeg.

*

Een van de priesters die dicht bij de grote priester stonden, wilde Arabisch leren lezen. Hij ging vaak naar de geneesheer Muhammad ibn Abi l-'As, de kleinzoon van de genoemde shaykh El Chapiz. Die las in aanwezigheid van de christenen voor uit een boek dat *De verpozing van wie verlangt de wereld te doorkruisen*[6] heet.

Ik zat erbij, maar ik liet de christenen niet merken dat ik kon lezen, vanwege de vonnissen die ze velden over iedereen bij wie dat aan het licht kwam.

Als ze bij bepaalde woorden vastliepen, zei ik tegen hen: "Misschien staat er dit of dat." En dan klopte het.

De priester keek naar mij en zei: "Jij kunt Arabisch lezen. Wees niet bang. De grote priester zoekt juist iemand die iets kan lezen van wat in het Arabisch geschreven staat."

Hij nam mij mee naar zijn huis. Hij had boeken in elk vak en in elke taal. We lazen in de Arabische boeken, en ik vertaalde voor hem woorden waarbij hij vastliep.

Daarna zei hij: "De grote priester heeft bevolen dat je met mij naar hem toe komt."

Ik zei bij mezelf: hoe kom ik hier uit? De christenen verbranden iedereen bij wie ze een Arabisch boek vinden en van wie ze weten dat hij Arabisch leest. De oude tolken hadden een excuus: zij hadden het als kind geleerd, kort na de tijd van de moslims.

Onderweg zei de priester tegen mij: "Zeg tegen de grote heer dat de vertalers er niets van begrepen hebben."

Ik zei bij mezelf: ik zeg juist het omgekeerde.

*

Toen we bij hem binnenkwamen, vertelde de priester hem dat ik het Arabisch goed kon lezen.

Hij zei tegen mij: "Waar heb je dat geleerd?"

Ik zei: "Weet, heer, dat ik een Andalusiër ben uit dat-en-dat dorp, waar wij Arabisch spreken. Daarna leerde ik Spaans lezen. Toen ging ik naar Madrid, de stad van de koning, en daar vond ik een Andalusische geneesheer uit Valencia, die zo-en-zo heette, en hij leerde mij Arabisch lezen. Het viel mij makkelijk, omdat ik van oorsprong Arabier ben."

Hij zei: "En waar is je leraar, die geneesheer?"

Ik zei: "Hij is gestorven, God zij hem genadig, ongeveer twee of drie jaar geleden."

Alles wat ik hem zei over mijn opleiding en over die geneesheer was gelogen, en hij geloofde mij. Ik zei hem dat de geneesheer uit Valencia kwam, omdat het lezen van het Arabisch alleen daar was toegestaan, en niet in de andere streken van al-Andalus.

Al-Ghazali, moge Allah ons door hem baat geven, schrijft in *De herleving van de godsdienstwetenschappen*: als een goed mens op de vlucht langs je komt, en een onderdrukker die hem kwaad wil doen, komt achter hem aan en vraagt naar hem, dan mag je zeggen dat hij de andere kant op ging, zodat de vervolgde ontsnapt. Liegen is in zo'n geval toegestaan. En ik merkte dat wie gewoonlijk de waarheid spreekt, ook geloofd wordt als hij uit nood liegt.

*

Toen liet de grote priester het perkament halen. In de marge stond in het Arabisch, in letters zonder punten: "O zoeker naar raadsels, combineer! Als je niet combineert, zul je de *jafr* niet doorgronden."

We hadden een woordenboek nodig om het te begrijpen, en hij gaf mij al-Jawhari, in twee banden, in oud Andalusisch schrift.

Cecilius vertelt in het perkament over zichzelf dat hij uit het Maghreb naar Athene ging, in het land van de Grieken, om te studeren. Later ging hij naar Jeruzalem, kreeg onderweg een oogziekte en werd bijna blind, en werd genezen

met een sluier van Maria. Hij nam een Griekse kopie mee naar al-Andalus en vertaalde die in het Spaans, in een raster van negenenveertig vakjes, met daaronder een uitleg in het Arabisch.

Ik nam steeds iets uit de christelijke tekst en zocht in de Arabische uitleg wat daarbij paste, zodat de woorden op elkaar aansloten. Dat is wat in de marge staat: "Combineer." Combineren is twee verschillende dingen bij elkaar brengen.

Allen die het vóór mij vertaald hadden, onder wie geleerder mensen dan ik, hadden alleen de uitleg vertaald en er niets van begrepen. Men vertelde mij dat sommigen het hadden gelezen als "in de naam van de drie-enige essentie", want de letters hadden geen punten.

De grote priester was buitengewoon blij met wat ik vertaald had, en ze wisten dat het de waarheid was. Hij gaf mij driehonderd realen, en ook een brief met de vergunning om tolk te zijn, van het Arabisch naar het Spaans en van het Spaans naar het Arabisch. Het nieuws verspreidde zich onder de christenen, tot ze mij met de vinger aanwezen.

*

In het perkament stond een voorspelling: na zes eeuwen zou er een koning komen die over de wereld zou heersen. Ik vertaalde het, en volgens iedereen die het hoorde, was die koning de Profeet, vrede en zegen zij met hem. Er stond ook dat zijn godsdienst zich zou keren tegen hen [?] die hem met ondeugden hadden gevuld.

De priester zei: "Wat is dat voor een vertaling?"

Ik zei: "U weet dat ik u elk woord afzonderlijk vertaal, precies zoals het er staat."

Hij zei: "Heeft dit woord nog een andere betekenis?"

Ik zei: "Nee, alleen deze."

Hij zei: "Laat dan de plek van dat woord open, want het is in strijd met het Evangelie dat wij in handen hebben."

Ik zei bij mezelf: wat in de tijd van onze heer Jezus of kort daarna geschreven is, is in mijn ogen betrouwbaarder dan wat zij nu in handen hebben.

Er stond ook: "De Oosterling zal de Stad van de Zee zonder twijfel innemen." Niemand die het hoorde, twijfelde eraan dat de Oosterling de sultan van het Oosten was, de sultan van Istanbul. De priester vroeg mij welke stad in het Arabisch de Stad van de Zee heette. Ik zei dat ik het niet wist. Hij gaf mij een aardrijkskundeboek in het Arabisch en zei dat ik moest kijken of ik de naam vond. Ik las het van begin tot eind, maar vond de naam niet.

*

Terwijl ik het boek bestudeerde, kwamen er reizigers uit mijn dorp naar Granada. Ze hoorden waar ik logeerde en kwamen naar me toe, terwijl ik het boek bij me had. Toen ze zagen dat het in het Arabisch was, werden ze doodsbang voor de christenen.

Ik zei: "Wees niet bang. De christenen eren en respecteren mij juist omdat ik Arabisch lees."

In mijn dorp dacht iedereen dat de christenen ieder verbrandden bij wie iets van de islam aan het licht kwam of die Arabische boeken las. Zo groot was de angst dat de Andalusiërs bang waren voor elkaar, en alleen met iemand die ze vertrouwden over de godsdienst spraken. Velen van hen wilden iets leren van de godsdienst van Allah, maar vonden niemand die het hun kon leren.

Toen ik vastbesloten was dat land te verlaten voor het land van de moslims, onderwees ik iedereen in mijn dorp die wilde leren.

*

De aartsbisschop Don Pedro de Castro y Quiñones vertelde mij in het jaar 1599, in Granada, dat het bericht over die boeken al van oudsher in Rome bekend was, zodat een paus wiens naam we niet kennen, bevel gaf een berg te

laten afgraven en zeven, op zoek naar de boeken die in Granada gevonden werden.

*

Ik zei tegen de priester: "Ik zou graag het boek bestuderen dat niemand kan lezen. Misschien haal ik er iets uit."

Hij zei: "De tijd waarin het gelezen zal worden, is nog niet gekomen."

Toen we na eenentwintig dagen klaar waren met de vertaling, beval de priester mij er een kopie van te maken. Hij liet die overschrijven, verzegelde haar en stuurde haar naar Rome, naar de paus.

De priester wilde dat ik in zijn huis kwam wonen, maar ik was bang voor hun eten. Ik dankte hem en zei: "Ik sta tot uw dienst, maar ik wil niet weg van de plek waar ik nu woon."

3. Afscheid van Granada

Toen ik besloten had naar Sevilla te gaan, om van daar naar het land van de moslims te trekken, nam ik afscheid van de priester. Ik zei hem dat ik naar Madrid ging, omdat mijn vader mij geschreven had dat ik naar hem toe moest komen, en dat gehoorzaamheid aan de ouders verplicht is.

Hij zei: "In sommige zaken is het verplicht, in andere niet."

Ik zei: "Ik moet gaan."

Ik vroeg hem de Andalusiërs te beschermen, omdat zij door de oude christenen vernederd werden.

Hij zei: "Weet dat ik altijd aan hun kant sta. Toen zij in opstand kwamen tegen de koning, was ik rechter in deze stad. De broer van de koning kwam en doodde honderdveertig Andalusische mannen uit de stad, en hij had ze allemaal willen doden om hun bezit te nemen. Het is onrecht hen te doden, want zij waren geen opstandelingen, maar mensen met bezit en aanzien, die alleen in vrede willen leven om te genieten van wat ze hebben. Maar jullie, Andalusiërs, hebben een slechte gewoonte."

Ik zei: "Welke?"

Hij zei: "Jullie trouwen alleen met elkaar. Jullie geven je dochters niet aan de oude christenen, en jullie trouwen niet met christelijke vrouwen."

Ik zei hem: "Waarom zouden we met de oude christenen trouwen? In de stad Antequera werd een man verliefd op een meisje. Op de dag dat hij met de bruid naar de kerk ging om te trouwen, moest hij onder zijn kleren een maliënkolder dragen en een zwaard meenemen, want haar familie had gezworen hem onderweg te doden. Een huwelijk hoort van mensen geen vijanden te maken, maar vrienden en verwanten."

Hij zei: "Bij God, je spreekt de waarheid."

Hij nam met zegenwensen afscheid van mij, en ik vertrok.

4. De vlucht

Als iemand vraagt: "Hoe heb jij Spaans leren lezen, terwijl overgeleverd is dat een mens zich alleen bezig moet houden met wat hem aangaat?"[7], dan zeg ik: [...] Allah gaf mij in dat ik dat land moest verlaten en naar het land van de moslims moest gaan.

Ik wist zeker dat de ongelovigen aan de grenzen iedereen onderzochten die daar aankwam, in de hoop een verborgen Andalusiër te vinden en over hem te vonnissen; want ze hadden de Andalusiërs de grensplaatsen verboden, zodat die niet naar het land van de moslims zouden vluchten. Daarom heb ik jarenlang hun taal geleerd en me in hun boeken verdiept, zodat ze mij voor een van hen zouden houden wanneer ik naar die streken ging om van daar naar het land van de islam te ontkomen.

Toen ik in de kuststreken kwam, waar streng bewaakt wordt, woonde ik tussen hen, en ze twijfelden niet aan mij, om wat ze van mij zagen: mijn taal, mijn gedrag en mijn schrift. En van tussen hen ben ik naar het land van de moslims gekomen.

Met dat voornemen heb ik hun boeken bestudeerd en ben ik er ver in gekomen. En ieder mens krijgt wat hij voornam.[8]

*

Weet, Allah zij u genadig, dat de christenen in de steden aan de kust van al-Andalus, en ook in hun steden in het land van de moslims, veel bewakers hebben, en iedereen controleren die ze niet kennen, zodat niemand ontsnapt en naar het land van de moslims overloopt. Het was een zware zaak: hoe kom je bij hen weg?

Ik ging scheep in een havenstad [in al-Andalus], en ik had een metgezel uit mijn dorp, een goed en gelovig man. Hij ging met mij mee, als emigrant naar Allah en naar het land van de islam, en waagde zijn leven. Onze verwanten wisten niet dat wij van plan waren weg te gaan.

In twee dagen staken we de zee over, en we gingen aan land in een stad die al-Burayja heet. Die is van de christenen, en tussen haar en de stad Marrakesh liggen ongeveer drie dagreizen.

Ik verwonderde me over hoe sterk ze gebouwd is. De muur staat op de rots en is dertien el breed, zo stevig en dik dat geen vijand er met kanonskogels iets tegen kan uitrichten. Ik zag zelfs drie ruiters met hun paarden over de muur galopperen, zonder bang te zijn eraf te vallen.

Toen we binnenkwamen, vroeg de kapitein waarom we gekomen waren. Ik zei: "We hadden in Spanje ruzie met mensen, en zoeken bij u bescherming."

Hij zei: "Welkom."

Ik zei: "Ik vraag u toestemming om naar ons land terug te keren wanneer we willen."

Hij zei: "Die heb ik je gegeven."

We bleven bij hen. Ik kocht een paard, een van de mooiste paarden, en werd een van hun ruiters. Maar mijn metgezel kon geen paard kopen.

In die stad gaat niemand naar buiten voordat de ruiters voorop zijn gegaan om het land te verkennen. Buiten de stad liggen moestuinen. Geen christen mag voorbij de grens die de ruiters van de wacht bewaken.

Toen ik dat zag, zei ik: "We gaan de stad uit, gaan in de moestuinen zitten en verstoppen ons daar tot de nacht, en dan gaan we naar de stad Azemmour, die van de moslims is."

Ik zei tegen mijn metgezel: "Als Allah ons laat ontdekken door de christenen, moet een van ons doen alsof de djinn hem heeft getroffen, en wat bloed uit zijn mond laten komen. Dan ontsnappen we door die list, als Allah het wil."

*

We gingen naar de moestuinen en verstopten ons. Mijn metgezel ging naar een tuin vlak bij onze schuilplaats en bleef daar tot kort voor zonsondergang. Ik was in de grootste angst, want de ruiters konden elk moment terugkeren naar de stad. Toen kwam mijn metgezel terug.

Ik zei: "Waarom bleef je zo lang weg?"

Hij zei: "Ik was aan het praten met de eigenaar van de tuin."

Toen hoorde ik de poortwachters op hun hoorn blazen, het teken dat de mensen binnen moeten komen voordat de poort sluit. Ik begon de soera Ya-Sin te reciteren.

Ik zei tegen mijn metgezel: "Dat geblaas is voor ons."

Hij zei: "Wat doen we?"

Ik zei: "Ik zie geen andere uitweg dan de list. Ik doe het niet, ik ben te boos. Doe jij het, dan spreek ik met hen."

Hij haalde wat bloed tevoorschijn en wierp zich op de grond. Ik ging naar de mannen toe en wenkte hen te komen.

Toen ze er waren, zeiden ze: "Waarom zijn jullie hier zo lang gebleven, terwijl de poortwachters al voor jullie blazen?"

Ik zei: "Mijn metgezel wilde komkommers kopen. Toen hij te lang wegbleef, ging ik hem zoeken, en ik vond hem in deze toestand. Ik kon hem niet alleen dragen, want hij lag te stuiptrekken op de grond."

Ze kwamen naar hem toe, zagen bloed op zijn gezicht en hoe zijn handen beefden, en zeiden: "Hij gaat dood." Een van hen was de eigenaar van de tuin bij wie mijn metgezel had gezeten.

Het nieuws bereikte de kapitein. Ze dachten dat we naar de moslims wilden vluchten, en hij beval te kijken of het paard en onze spullen nog in het huis waren. Ze zeiden: "Het paard is er, en hun spullen ook." Hij zei: "Als ze hadden willen vluchten, hadden ze het paard niet achtergelaten."

Iedereen in de stad kwam erbij: de priesters, de kapitein en alle mannen. Ze zeiden: "Hij gaat dood. Laat een van jullie een priester halen om hem te zalven en hem vergiffenis van zijn zonden te geven, zodat hij het paradijs in gaat."

De priester kwam en las het begin van het Evangelie van Johannes over hem voor, zodat de djinn van hem zou wijken. Volgens hen week de djinn voor de priester, werden de zegen en de kracht van de lezing zichtbaar, en werd de heiligheid van de priester hoog geprezen. En de djinn lachte met de duivel om de priester.

De zieke genas. Met zijn tweeën pakten ze hem onder de oksels en hij liep met hen mee, tot hij over een muur moest klimmen en zich bij het afdalen bijna op een van hen liet vallen. We gingen de stad binnen, en alle mensen vertelden de kapitein wat er gebeurd was, en dat de zieke dood zou zijn gegaan zonder de zegen van de lezing van de priester.

We gingen naar ons huis. Hun voornaamsten kwamen naar mij toe en verboden mij nog langer op het paard te rijden of op de muur te komen.

Toen kwam de geneesheer, een man van vele ambachten, maar niet van de geneeskunde: hij sleep messen en zette speren in elkaar. Hij zei: "Wat heeft hem getroffen?" We vertelden het hem. Hij was verbaasd en wist niet wat hij voor de zieke moest voorschrijven. Hij zei: "Leg kleren op hem, misschien gaat hij zweten."

Ik bedankte hem voor zijn wijsheid.

Toen iedereen weg was en niemand de zieke meer zag, stak die zijn hoofd onder de kleren uit en zei: "Hoe gaat het met ons, heer?"

Ik zei: "Bedek je hoofd. Bij ons is alleen het goede, als Allah het wil."

De slaap verliet ons die hele nacht.

*

Er lag een schip klaar om terug te varen naar al-Andalus. Het gerucht ging dat wij naar het land van de moslims wilden vluchten.

Ik ging naar de kapitein en zei: "Ik wil met dit schip terug naar al-Andalus. Geef me de prijs van het paard."

Hij zei: "En je metgezel gaat met je mee?"

Ik zei: "Ik wil dat hij hier blijft, want hij is nog zwak."

Ik zorgde voor het voedsel dat we voor de reis nodig hadden. Bij de stadspoort vond ik een kleine boot. Ik zei tegen de schipper: "Neem me mee." Ik ging met de kleine boot naar het grote schip, en we bleven daar en baden tot Allah dat de koopman zou blijven treuzelen tot de poort van de stad gesloten was. Toen kwam mijn metgezel bij de poort, en ik zei tegen hen: "Laat hem met mij meegaan tot de koopman komt." Ze zeiden: "Ja."

De duisternis viel. We baden het laatste avondgebed. Toen vroegen we Allah om leiding en om ons te behoeden voor onze vijanden. We zeiden: "Dit is het moment van het goede." We gingen, als Allah het wil, naar Azemmour.

Ik zei tegen mijn metgezel: "Als we de weg nemen, en de koopman komt die met het schip meegaat, en ze zoeken ons en vinden ons niet, dan gaan ze ons achterna, zoals hun gewoonte is, en halen ons met de paarden in."

Hij zei: "Wat doen we dan?"

Ik zei: "Dit is de weg naar Azemmour, en hier links ligt de zeekust. We lopen langs de zeekust tot de ochtend, als Allah het wil, en dan gaan we naar Azemmour."

Hij zei: "Ja."

*

We liepen. Na een uur of minder hoorden we een geweerschot. Ze zochten ons. Toen de koopman naar buiten kwam, schoten ze een geweer af, om ons op te schrikken als we sliepen. Wij liepen de hele nacht door, in een land vol leeuwen.

Toen de dageraad aanbrak, schoten ze het grote kanon af, hun teken dat niemand mocht achterblijven en iedereen moest uitrukken. We begrepen dat ze uitgerukt waren om ons te zoeken. We spraken af ons diep in een groot bos te verstoppen en daar tot de nacht te blijven. We hoorden steeds het geknal van het buskruit. Toen gaven ze het op en keerden met lege handen terug.

In Azemmour had men uit het grote geschut bij de dageraad begrepen dat er christenen gevlucht waren, en de gouverneur stuurde [een man] naar al-Burayja om met de kapitein te spreken over een gevangene [...]. Toen hij hoorde dat er twee christenen gevlucht waren, vroeg de tolk van de kapitein

aan [de mannen uit Azemmour]: "Zijn die bij jullie?" Ze zeiden: "Ja, ze zijn sinds de ochtend bij ons." Toen het nieuws de kapitein bereikte, terwijl hij bij zijn mannen was, greep hij met zijn hand in zijn baard, trok er haren uit en wierp ze op de grond.

Wij bleven tussen de bomen tot de nacht viel. Toen liepen we de hele nacht door. We hadden hevige dorst, en we vonden een bron met zoet water. We dronken en sliepen tot de ochtend.

Daarna kwam er een man op ons af, een van de nakomelingen van de heilige Sidi 'Ali ibn Abi l-Qasim, en hij vroeg hoe het met ons stond. Wij vertelden hem over de waterbron die we in de nacht gevonden hadden. Hij zei tegen de mensen bij hem: "Wij kennen al die streken, en er is daar geen water aan de oppervlakte, alleen in putten."

We baden het ochtendgebed en gingen op zoek naar Azemmour. Door de bewolking zagen we de zon niet, tot ze midden aan de hemel stond. We zochten water en vonden alleen een droge put. Rond middernacht kwamen we weer bij de moestuinen van al-Burayja. We hadden in een kring rondgelopen. We stonden op, lieten de stad achter ons, en liepen langs de zeekust tot de ochtend.

Daarna beklommen we een berg en zagen moslims die aan het oogsten waren. Toen we dichterbij kwamen, kwamen ze met hun wapens op ons af. Zodra ze bij ons waren, zeiden we: "Wij zijn moslims."

Ze lieten de strijd varen, waren blij met ons, en gaven ons brood en eten. Wij hadden niets gegeten van vrijdag voor het middaggebed tot maandagochtend.

*

Toen bereikten we Azemmour. De gouverneur ontving ons in de stad, en we spraken veel over de zaken van de islamitische godsdienst.

Hij zei tegen mij: "Schrijf in het Arabisch op dit vel."

Ik zei: "Wat moet ik schrijven?"

Hij zei: "Wat je wilt."

Ik schreef wat Allah mij ingaf: dank aan Hem, omdat Hij ons verlangen had vervuld en ons uit de handen van de ongelovigen had gered, en een gebed voor de gouverneur Muhammad ibn Ibrahim al-Sufyani, voor het goede dat hij ons gedaan had. Hij nam het vel, en ik denk dat hij het naar sultan Mulay Ahmad stuurde, Allah zij hem genadig. Die schreef terug en beval dat ik op het Offerfeest bij hem moest komen.

De gouverneur beval zijn dienaar met ons mee te gaan naar de markt. Toen wij daar kwamen, vroegen de moslims de dienaar wie wij waren. Hij zei: "Het zijn moslims." Ze kwamen van alle kanten naar mij toe en zeiden: "Zeg de geloofsbelijdenis!" Ik zweeg, tot ze bleven aandringen. Toen zei ik: "Ik getuig dat er geen god is dan Allah alleen, zonder deelgenoot, en ik getuig dat Mohammed Zijn dienaar en gezant is."

Ze zeiden: "Bij Allah, hij zegt het beter dan wij [?]."

Toen gingen ze heen en brachten ons dadels en andere waren die ze verkochten, zonder er geld voor te vragen.

Toen we bij de gouverneur terugkwamen, zei hij: "Hoe vond je het?"

Ik zei: "Allah zij geprezen. Ik verwonderde me over deze mensen. In het land van de christenen durfden we de geloofsbelijdenis niet openlijk uit te spreken. En hier dringen de moslims bij mij aan om haar te zeggen."

Ze waren allemaal blij toen ze dat hoorden.

Ik vergeleek wat ons overkwam, de angst voor de christenen en de vermoeienis van de reis, met de verschrikkingen van de Dag der Opstanding, en onze aankomst bij de moslims met de intocht in het paradijs. Wij vragen Allah de Grote dat Hij ons en alle moslims dat niet ontzegt, door de zegen van onze heer Mohammed. Amen.

Einde van het voorproefje.

Het volledige boek is verkrijgbaar via
info@j-evers.com

j-evers.com